

Morálka spoločnosti v 18. storočí – Anglicko

Lenka LOZÁKOVÁ

Úvod

Dejiny novoveku sú vo svojej prapodstate dejinami ľudského rodu nezávislé na spoločenskom zriadení tej ktorej spoločnosti. Doba od roku 1648 do 1789 sa obyčajne v dejinách označuje ako obdobie absolutizmu a osvietenstva. Formuje sa tu novodobý štátny systém. Do popredia sa dostávajú hodnoty vnútorného života. Dozrieva proces, ktorý sa začal už v renesancii a reformácii a stal sa neskôr príznačný pre celú modernú dobu. Viedol k sekularizácii štátu, práva, vedy a umenia. Toto obdobie je zaujímavé tým, že sa v ňom odohralo veľmi veľa udalostí, ktoré priamo alebo nepriamo ovplyvnili i dnešnú dobu (Bagin, 1988, s. 107).

Cieľom tejto práce je ukázať to, čo mnohí z nás doteraz nevedeli a ani o tom netušili. Na to, aby sme mohli poznať súčasnosť, je potrebné poznať najprv minulosť. Práve 18. storočie je príznačné mnohými udalosťami, ktoré mali neodmysliteľný vplyv aj na súčasnosť. Preto sa budem snažiť vo svojej práci popísať udalosti, ktoré nás priamo alebo nepriamo ovplyvnili a akým spôsobom. Postupne rozoberiem morálku príslušníkov rôznych vrstiev ale aj samotného Anglicka.

Táto téma ma zaujala veľkým množstvom faktov - udalostí, ktoré sa stali. Poskytuje okrem iného aj veľmi veľa zaujímavých informácií týkajúcich sa obrazu spoločnosti. Túto tému som si vybrala aj preto, že sa venuje opisom toho, čo sa skutočne stalo a neopisuje nič, čo bolo nasilu vymyslené.

Vývoj spoločnosti po rozpade stavovského usporiadania a prechod k občianskej spoločnosti

Pre 17. storočie je azda najpriliehavším prívlastkom označenie: storočie ťaživého nepokoja alebo storočie protikladov. Vnútorný nepokoj vtedy panoval nielen v spoločnosti, ale v značnej miere bol daný i každému človeku. Ťaživá atmosféra nedôvery, pesimizmu a protirečení vanula v tejto dobe (Segeš, Čičaj, 2000, s. 12).

Druhá polovica 17. storočia, tridsaťročná vojna skončila a hranica medzi územím protestantov a katolíkov zostala taká, aká bola pred veľkou vojnou. Vo Francúzsku vládol kráľ *Slnko - Ľudovít XIV.*, k jeho dvoru sa obracali zraky Európy ako k svojmu vzoru, ale pod naoko pekným povrchom nevideli biedu väčšiny národa. Španielskou etiketou riadený viedenský dvor s efektnou zbožnosťou si nevšimol ľud klesajúci pod bremenom roboty. Anglicko nám ale poskytne obraz úplne iný. Tam sa už bojuje za ústavné práva, bolo tam mnoho hrdých hláv, ktoré sa otrocky neskláňali a nehodný panovník, ktorý nechcel poznať svoje povinnosti, bol vyhnaný z krajiny. *Karol XII. Švédsky* sa chcel stať dobyvateľom sveta, jeho protivníkom bol *Peter Veľký* - ruský cár. Táto doba nám ukazuje, čo znamenal absolutizmus a ako úporne si Anglicko vydobylo svoje ústavné práva (Dorazil I., 1937, s. 5).

18. storočie – po skončení tridsaťročnej vojny Európa očakávala pokojný a mierový svet. Ale už čoskoro po jej skončení začali prepukáť menšie konflikty. K väčším konfliktom patrila vojna o Nizozemsko, ktorá začala v roku 1672. Francúzsko v spojení so Švédskom a Anglickom sa snažilo ovládnuť Severné Nizozemsko. Protivníkom im boli Spojené provincie, Španielsko a cisár. Francúzsko získalo územie Franche-Comté, niekdajšie slobodné grófstvo Burgundsko a začalo si uplatňovať nároky na Alsasko a Lotrinsko (Kohútová 2008, s. 81). Filozofiu ovplyvnil *Voltaire*, Francúzsko dospelo k revolúcii, vyhláseniu republiky v roku 1792 a smrti kráľa. Anglicko dospelo k nastoleniu parlamentnej monarchie a odboju severoamerických obcí v roku 1774. Vojna v Amerike skončila víťazstvom spojených štátov Severoamerických a konštitučná monarchia s funkciou ministerského predsedu vlády sa stala skutočnosťou. V Rakúsku vládla *Mária Terézia* a *Jozef II.* Prusko sa stalo silným štátom – mocnosťou s *Friedrichom II.* V Rusku bola významnou osobnosťou *Katarína II.* (Dorazil II., 1937, s. 5).

18. storočie sa často nazýva obdobím osvietenstva. Táto ideológia bola pokusom prekonať rozpor medzi rozumovým poznaním a životným názorom, ktorý sa opieral o náboženské zjavenia a chcel vybudovať nový systém poznania, založený na zmyslami dostupných skutočnostiach. Nový svet sa mal riadiť zásadami rozumu nezaťaženého tradíciami a predsudkami. Osvietenstvo sa snažilo nájsť nový pomer človeka k Bohu, náboženstvu a k cirkvi, vytvoriť nové zásady mravnosti, prebudovať štátne a spoločenské zriadenie, vytýčiť ľuďstvu nové smery v duchovnej i hmotnej kultúre. Hybnou silou osvietenského hnutia bolo presvedčenie, že správnym uplatnením rozumových zásad je možné priviesť svet k dokonalosti, že stačí osvietiť ľudskú myseľ, aby nastal všeobecný blahobyt. Na ceste ku zdokonaleniu ľudstva a sveta sa nemalo obracať do minulosti, k nejakému minulému ideálnemu stavu, ako to robili všetky dovtedajšie reformné hnutia, ale malo nájsť vlastnú cestu vpred. Najvýznamnejšia hodnota osvietenstva je v myšlienke pokroku. Jeho uskutočňovanie však prinieslo sklamanie z rozumu, poznanie, že medzi rozumom a prírodou, ktoré osvietenstvo stotožňovalo, je hlboký vnútorný rozpor, že dedičstvo tzv. temnej minulosti, z ktorej osvietenstvo chcelo človeka vyviešť, nie je len vonkajším nánosom, ale tvorí súčasť všeludskej podstaty.

Za klasickú osvieteneckú krajinu sa považuje Francúzsko, odkiaľ sa nové myšlienky rozšírili v 18. storočí do väčšiny európskych krajín i do zámoria. Dejiny Európy a Severnej Ameriky sú silne ovplyvnené práve osvieteneckými názormi. Základ však majú už v niektorých náukách stredovekej scholastiky a v teóriách o prirodzenom práve. Ďalej sa rozvíjali v Anglicku a Nizozemsku, nemeckej ríši (*T. Hobbes, Hugo de Grotius, R. Descartes, J. Locke*). Na všetkých panovníckych dvoroch v tom období mal rovnaký názor na štát - osvietenský absolutizmus. Opieral sa o výrazné zosilnenie dynastickej moci. V praxi to znamenalo neobmedzenú štátnu moc panovníka, ktorý mal právo zasahovať do všetkých životných pomerov poddaných, určovať ich alebo meniť podľa toho, ako to práve uznal za vhodné. Poddaný mal všetkými silami a bezvýhradne slúžiť záujmom štátneho celku. Povinnosťou štátu bolo síce starať sa o hmotný a duševný prospech poddaných bojom proti poverám, zrušením nevoľníctva a stavovských výsad, o rovnosť poddaných pred zákonom a rovnomerné rozloženie štátnych bremien malo, ale iba málo panovníkov bralo svoj úrad v tomto

duchu. Proti absolutizmu boli všetky vrstvy, ktoré strácali svoje výsadné postavenie, ale aj tá časť, ktorá sa bránila prílišnému poručníkovaniu štátnej moci, žiadala všeobecnú slobodu a záruky prirodzeného práva osobnosti človeka (Kohútová, 2008, s. 82-83).

V 18. storočí všeobecná bieda ustupovala, prvými náznakmi sa prihlasovala priemyslová revolúcia a filozofi rozšírili skoro do všetkých európskych krajín osvietenstvo. To prišlo s myšlienkou pokroku a s presvedčením, že svet môže byť v rastúcej miere ovládaný ľudskou vôľou a rozumom. Domovskou zemou osvietenstva sa stalo Francúzsko a jeho duchovnou i politickou nadvládou bola zjavná skutočnosť. Paradoxom však bolo, že v Európe prevládala absolútna monarchia a že na prvý pohľad nadobudla Európa kozmopolitný ráz. Myšlienka „vlasti“ bola väčšinou považovaná za pozostatok barbarkých dôb. Nadvláda francúzskeho jazyka (bol na najlepšej ceste k tomu stať sa v Európe univerzálnou rečou) bola evidentná, práve tak nadvláda francúzskej literatúry i umenia. Po celej Európe sa šírili kópie versaillského zámku i parku, v Nemecku si takú menšiu kópiu postavilo snáď každé väčšie knieža, napríklad v Bonne, Mannheime, Stuttgarte, Wurzburgu, Postupime i Mníchove, dokonca i vo Viedni. Už parížske salóny robili z francúzskej metropoly centrum Európy. Ku kozmopolitnému rázu prispievala tiež hudba, k vrcholu ju priviedol predovšetkým *Ludwig van Beethoven*. Kosmopolitný postoj však najviac propagovali filozofi: *Voltaire*, *Montesquieu*, *Diderot* a väčšina tzv. encyklopedistov. Všeobecne sa domnievali, že Európa stojí už na vrchole pokroku a že je schopná sa zjednotiť, zvlášť ich v tom utvrdili „liberálna“ revolúcia, tzv. slávna v Anglicku (1688) a americké vyhlásenie nezávislosti (1776). *Voltaire* v Rozprave o mravoch a duchu národov písal o „našej Európe“ a prináležitosť k „vlasti“ alebo k „národu“ sa mu evidentne protivila. *Montesquieu* zase učil, že Európa je štát, skladajúci sa z mnohých provincií. *Rousseau* bol však proti, ale i on v Úvahách o poľskej vláde nepochyboval o tom, že v dohľadnej dobe bude Európa zjednotená. Napísal totiž: „Dnes už neexistujú, nech sa hovorí, čo chce, žiadni Francúzi, žiadni Nemci, žiadni Španieli, ba ani žiadni Angličania, už existujú iba Európania. Všetci majú rovnaký vkus, rovnaké zvyky, pretože sa nezachoval žiadny národný svojráz stelesnený v zvláštnom zriadení“. *Voltaire* to videl trochu inak a na zjednotenie Európy pozeral ako na priaznivú budúcnosť. V uvedenej úvahe vysvetľoval: „Národy Európy majú spoločné určité zásady ľudskosti, ktoré v iných častiach sveta hľadáme márne. Sú spolu omnoho užšie spojené, majú podobné zákony. Všetky ich dynastie sú medzi sebou spojené, ich poddaní neustále cestujú a nadväzujú medzi sebou spojenia. Kresťanskí Európania sú tým, čím boli starí Gréci – navzájom spolu síce súperia, ale i napriek tomu si zachovávajú určitú formu slušnosti ... a tak keď sa niekde stretne Francúz, Angličan a Nemec, vyzerá to, ako by pochádzali z jedného a toho istého mesta.“ Nebolo by však správne neupozorniť, že v nadvláde kozmopolitizmu sa prebúdzali, zatiaľ skryté v akomsi pološere, prvé myšlienky nacionalizmu. Boli to Angličania, ktorí odmietali francúzsku Európu a už v 18. storočí vedeli, že sú jediným národom. Je to ľahko vysvetliteľné, cítili sa byť nadradení kontinentu pre svoj blahobyť, náležitosť i kultúru, boli pyšní na svoj systém vlády, ktorý vzbudzoval v Európe všeobecnú závisť. Ale práve v duchu ich zásad, totiž individuálnej slobody a národnej nezávislosti, povstalo ale proti Londýnu ich trinásť anglických kolónií v Amerike (1776). V 18. storočí sa neustále hovorilo o miere, ktorý

prinášal vtedajší kosmopolitizmus. Títo myslitelia alebo učitelia predstavovali celú radu výnimočných projektov (Veber, 2004, s.83-85).

Toto storočie prinieslo veľa nového: zrušenie mučenia, zrušenie obchodu s otrokmi a zrušenie nevoľníctva vo viacerých krajinách, ale taktiež prinieslo Európe utrpenie z nových vojnových konfliktov.

Morálka obyvateľstva miest v tomto období - proletariát, buržoázia a maloburžoázia, mestská byrokracia, remeselníci, živnostníci a morálka príslušníkov vládnucich inštitúcií

Druhá polovica 17. storočia – ústredným politickým pojmom tohto obdobia, v ktorom dozrieva absolutizmus, bol „ratio status“ („najvyšší záujem štátu“), o ktorom nemecký satirik povedal: „Ratio status je svojím pôvodom nádherná, znamenitá a božská myšlienka. Čo však diabol neprekrúti? Aj ten sa k nej pridal a tak ju prevrátil, že je z nej už len najväčšie lotrovstvo na svete a vládca, ktorý dbá o ratio status, si môže v jej mene robiť, čo sa mu zachce. Je to „prach“, ktorý vládcovia sypú poddaným do očí, je to jeden z najvznešenejších trikov ako udržať „zberby“ v pokoji“. Vedúcou politickou osobnosťou sa stal všemocný štátny minister so vše vedúcimi vyslancami a sekretármi, ktorý bol dôverne oboznámený so všetkými intrigami, trikmi a finesami tajnej diplomacie. Na miesto dvorného teológa nastupuje dvorný právnik, zatiaľ čo teológ, ak mu ešte zostal nejaký vplyv, vyznačoval sa obzvlášť nenávisťou intoleranciou, predovšetkým v luteránskom tábore, kde rovnako rozhorčene kázal proti kalvinistom aj proti katolíkom. Politik to bol človek, ktorý vedel s okolím šikovne jednať a využívať ho, všetko mazane obrátiť vo svoj prospech, bezcharakterne sa votrieť do všetkého, jednoducho dobre uplatniť ono nadanie, s ktorým sa vo svete odjakživa robí kariéra (Friedell 2006, s. 274).

Boj o moc vo väčšine štátov Európy bol ukončený a nastolený bol absolutizmus, teda moc panovníka bola neobmedzená. Šľachta žila na dvore panovníka, boli to vlastne dvorania a podľa života kráľa riadil sa aj ich život. Napríklad na dvore kráľa *Ludovíta XIV.*, ktorý bol vzorom pre celú Európu, to vyzeralo nasledovne: veľmoži a dámy podliehali dlhým ceremóniám obliekania a pod., ale samozrejme každý podľa svojich hodností, pretože nikto nižší si nemohol osvojiť ceremónie osoby vyššie postavenej. Ich deň bol vyplnený prechádzkami, lovom a audienciami, pokiaľ neboli u kráľa. Už deti boli vedené k tomu, že prvou povinnosťou človeka je páčiť sa, vedieť uhladene vystupovať a pôvabne tancovať. V tom spočívala celá výchova, aby sa šesťročný chlapec vedel šesťročnej slečne ozdobenej „lešením“ falošných vlasov klaňať tak, ako to robili dospelí. Bolo potrebné každého zasvätiť do školy spôsobov a dobrých mravov a vedieť zákony každého prejavu. Aj vyznanie lásky malo svoj daný postup a obyčajný bozk bez náležitého úvodu a formalít bol neodpustiteľnou neslušnosťou. Paríž sa stal školou, v ktorej sa „hobľovali“ mládenci pre salóny celej Európy. Každý krok bol vymeraný, každý posun a každý úsmev. Dáma veľkého sveta musela dokázať pozdraviť desiatich ľudí naraz jediným úklonom hlavy a zároveň každému z nich naznačiť úctu, ktorá patrila jeho triede. Pod týmto lesklým povrchom a roztomilosťou bolo veľa zlého. Pod nádherným odevom bola špina, pretože krásky 17. storočia sa vyhýbali vode, aby si nepoškodili pleť a tiež z dôvodov mravnostných. Pod vysokými parochňami sa hemžili vši. Dámy sa opíjali a páchli tabakom, ktorý

prišiel do módy. Miesto umývania sa voňavkovali. Plombovanie nebolo známe, a pretože chrup bol prevažne mäsitou stravou skoro skazený, ženy ešte pomerne mladé boli skoro úplne bezzubé. Od prejedania ľudia trpeli nadváhou a mali zažívacie ťažkosti. V spoločnosti vládla pretváрка a intrigy. Pod duchaplnosťou sa často skrývala hrubosť. Každá senzačná novinka bol vítaná a klebety mali široké pole pôsobnosti. Bez spoločenských afér život nebol možný. To bola druhá strana veľkej slávy (Dorazil I., 1937, s. 21-22).

Stavovská spoločnosť ostala vo svojej základnej štruktúre zachovaná až do 18. storočia. Stavovské zriadenie ale i napriek tomu nebolo v žiadnom prípade statické. Reagovalo na sociálne zmeny a samo pritom uznávalo zmeny. Premeny, ktoré nakoniec viedli k jeho erózii, neboli viditeľné až v 18. storočí, ale začali už skôr. Rozsiahle zmeny je možné rozoznať v šiestich oblastiach, ktoré však nemohli samostatne zmeny v štruktúre spoločnosti spôsobiť. Ich spoločný vplyv však od 16. do 18. storočia podstatne pretvoril sociálne usporiadanie. Spoločenské úlohy sa v období ranného novoveku už nerozdeľovali medzi veľké spoločenské zoskupenia šľachty, kléru, sedliakov a mešťanov. Vedľa tradičných stavov, zakladajúcich sa na pôvode a povolani, sa etablovali nové sociálne skupiny – dvorská šľachta, úradníctvo a dvorské remeselníctvo, prípadne manufaktúrne podnikatelia, ktorí sa ako sociálny stav vymedzovali vlastným stavovským zmýšľaním. S týmito novými sociálnymi svetmi sa objavujú i nové formy myslenia a praxe, ktoré sa líšili od tradičného stavovského usporiadania. Ale až do polovice 18. storočia nebola táto skutočnosť významná. Dvorská šľachta, ktorá vzniká s rozširovaním absolutistickej vlády, si bola vedomá svojho rodového pôvodu, naďalej si uchovala svoj šľachtický habitus, avšak svoju sociálnu identitu odvodzovala predovšetkým od kniežacieho dvora, pre ktorý plnila určité úlohy, prinajmenšom zvyšovanie lesku dvora. Šľachtic mohol dosiahnuť úspešnú kariéru iba v službách kniežat'a. Jeho status sa už nezakladal na pôvode a majetku, ale na jeho schopnostiach či vojvodcu, vedúceho úradníka kniežacieho úradu alebo diplomata. Z radov dvorskej šľachty, ktorá sa od 18. storočia rozširovala o príslušníkov mešťanstva povýšeného do šľachtického stavu, sa neskôr rekrutuje nová byrokratická elita ranne moderného štátu. K erózii princípov stavovského usporiadania ešte výraznejšie prispeli ranne novovekí úradníci, ktorí pochádzali väčšinou z mestského, resp. mešťianskeho, alebo dokonca z remeselníckeho prostredia, ktorí získavali kvalifikáciu štúdiom a ako ideálni služobníci sa následne stali nositeľmi myšlienok absolutistického štátu. Na základe svojho vzdelania a pracovného výkonu mohli zastávať funkcie v najvyšších štátnych úradoch a mohli byť povýšení do šľachtického stavu. Najprv boli vnímaní ako tradiční zástupcovia úradov, neskôr reprezentovali obecné štátne záujmy, ktoré dokonca kládli nad politický prospech svojho kniežat'a. Od 16. storočia vystupovali ako samostatná sociálna skupina so stavovskými atribútmi, ale v druhej polovici 18. storočia sa čoby propagátori ideí osvieteného štátu postavili proti stavovskému systému. Tiež dvorskí remeselníci celkom nezapadli do stavovskej štruktúry, pretože pracovali mimo cechov, boli zamestnancami kniežat'a, ktorí im udeľoval privilégia, a zhotovoval pre nich špeciálne zákazky, a preto zakladali nové výrobné združenia. Iba za týchto podmienok mohli byť uskutočňované veľké stavebné projekty 18. storočia. Hranice s manufaktúrnou výrobou neboli nepriepustné. Vedľa tradičných stavov tak vznikali nové, ktoré boli poverené

funkciami, vymykajúcimi sa z klasickej stavovskej praxe. Ku zmenám a podkopávaniu ranne novovekej stavovskej spoločnosti prispela jednak rozrastajúca sa dvorná spoločnosť, ktorá svoj dvorný životný štýl kládla nadovšetko, jednak svoju rolu zohrala idea štátnej občianskej spoločnosti, ktorú nové meštianstvo neskorého 18. storočia vedome propagovalo proti stavovskému usporiadaniu. Oba procesy od seba nejde oddeliť, pretože zrušili pluralitu stavovského životného spôsobu v prospech univerzálnej hegemonnej kultúry, ktorá neprípúšťala špecifické sociálne formy vyplývajúce zo stavovskej nerovnosti. Dvorná spoločnosť síce predstavovala iba jednu zo zvláštnych foriem stavovskej spoločnosti, ale svoju tvorivú vôľu, nový životný štýl a utvorenie „civilizovaného“ človeka prinášalo zásadné novinky. Skutočnosť, že sa práve dvoran stal vzorom pre iné sociálne skupiny, stavia dvornú spoločnosť nad spoločnosť stavovskú. Medzi vyššími stavmi nenájdeme žiadny stav, ktorý by nebol fascinovaný dvorným životom. Ešte výraznejšie sa to týka „občianskej“ spoločnosti, ako ju propagovalo meštianstvo. Ona tiež sa vyvinula zo stavovskej spoločnosti, meštianski úradníci a samo nové meštianstvo sa chápali ako stav medzi ostatnými stavmi. Ale tím, ako sa zaväzovalo obecnému záujmu, v akej miere kládlo dôraz na úžitok, prácu, rozum a cnosť, sa toto meštianstvo radikálne odlišovalo od stavovského životného spôsobu a stavovskú spoločnosť prekonalo. Proti pluralite stavovských kultúr sa nové meštianstvo radikálne orientovalo na rozum, ktorý bol pre všetkých záväzný a predstavoval najvyššiu životnú hodnotu. Schopnosť rozumného chovania priznávalo iba sebe, myšlienka obecného občianstva sa rovnakými právami a povinnosťami narušovala myšlienku stavovskej spoločnosti. Počiatky tohto poňatia sú už od obdobia pred 18. storočím ale spoločensky relevantným sa po prvý raz stalo až koncom 18. storočia (Dülmen, 2006, s. 208-209, 213-214).

Medzi čistotou a špinou panuje odveký súboj: sprevádzajú ľudstvo, ktoré si pre ne volí vždy iné znamienko. V stredoveku boli atribútom špiny: zápach, neporiadok, zlo, nerest' a telesnosť, atribútom čistoty bola krása, vôňa, cudnosť a duchovno. Duch bol cenený viac ako telo, preto bolo potrebné starať sa o ducha, nie o telo. Páchnuci askéti v špinavých handrách však stelesňovali čistotu najmä tú duchovnú. Ešte na začiatku novoveku nemusela byť vlastná špina len súčasťou náboženskej askézy. Ilustruje to prípad španielskej princeznej *Izabely*, najmilšej dcéry kráľa *Filipa II.* Tá sa vraj roku 1601 zaviazala neprezliecť si košeľu, kým Španieli nedobijú mesto Ostende. Udatným vojakom to trvalo tri roky... Farba, ktorú medzitým získala košeľa princeznej, o niečo svetlejšia ako farba marhúľ, nesie na jej počesť označenie *Izabelina*. Naši predkovia sa o telesnú čistotu veľmi nestarali. Stredoveká a ranonovoveká ulica občas pripomínala stoku: pri neexistencii kanalizácie a odpadkových nádob sa po ulici povaľovalo či tieklo všetko, čo sa už doma nepotrebovalo. Najvzdialenejší starovek sa vyznačoval relatívne najvyvinutejším zmyslom pre čistotu. Starí Rímanovia navštevovali kúpele a podobne ako pred nimi Gréci, pestovali kult tela a zdravia. Stredoveký človek sa síce umýval, ale dôraz sa kládol na dušu. Kúpele zostali súčasťou aj stredovekého mesta: ako centrum hygieny a zdravia. Renesancia zdedila po stredoveku nedôveru k ľudskému telu a jeho slabostiam, súčasne však objavila kult krásy a nahoty. Talianska renesancia, hlásajúca návrat k ideálom antiky, sa usilovala o telesnú i duševnú dokonalosť. Antické ideály, ktoré sa rozšírili do Európy, však nasledoval syfilis a morové epidémie. Tie viedli

k zatvoreniu nielen verejných domov, ale aj kúpeľov. 17. storočie je síce považované za „najšpinavšie“ storočie, napriek tomu sa v meštianskej domácnosti vyskytovala medenica – umývadlo vo zvláštnej almare. Počas 18. storočia dochádzalo k rehabilitácii vody. V novovybudovaných či prestavovaných šľachtických sídlach sa vo väčšej miere objavovali toaletné kabinety, v ktorých bola prenosná vaňa. V druhej polovici tohto storočia sa rozšírili studené kúpele. Ale ďalší problém, ktorý sa v tomto storočí vyskytoval, bol nedostatočný prístup k vode. Emancipácia ženy, jej stúpajúca vzdelanosť, informovanosť, jej postupná ekonomická nezávislosť a s ňou spojený rast ženského sebavedomia prispeli k všeobecnému prijatiu myšlienky, že – pokiaľ sa to týka pôvodu – je potrebné prírode občas pomôcť (Lenderová, 2003, s. 13-17).

Myšlienky o „ženskej etike“ nie sú nové a názor, že cnosti nejakým spôsobom súvisia s pohlavím, objavovali sa tak v prácach filozofov morálky, ako aj v konkrétnych dejinách ženských hnutí. Ženám sa podarilo v priebehu niekoľkých storočí prekonať mnoho prekážok v ich spoločenskom uplatnení a pri odbúravaní rolových stereotypov. Ženy odjakživa boli utláčané. Spoločenské postavenie žien v uplynulých storočiach určovala nielen ich prirodzená funkcia, ale najmä kultúra a právne pomery, ktoré im umožňovali viac alebo menej slobodne sa pohybovať. Od predhistorických čias však bolo jednoznačné, že žena a rodina sú pevne prepojené a pre ženu neexistovala možnosť žiť mimo rodiny. Ak sa vynechajú historicky nie celkom podložené teórie o matriarcháte, dejiny stoja na jedinom rodovom princípe – patriarcháte, teda na rodinnej sústave na čele s mužom. Pritom je vedľajšie, či sa zakladal na polygamii alebo monogamii. Keďže v rodovej spoločnosti ženy neboli právne spôsobilé, niektorí autori prirovnávajú ich stav k stavu predmetov. Dievčatá sa po dosiahnutí pohlavnej zrelosti vydávali, pričom do novej rodiny sa dostávali únosom alebo kúpou. Rozšírením kresťanstva došlo k istým zmenám, pretože cirkev nesúhlasila s únosmi, vidiac v nich prežitky pohanstva, a snažila sa presadiť zásadu konsenzu, teda súhlasu oboch strán. Aj kúpy manželiek vymizli, zostala len forma a symbolika - veno, výbava a tzv. obvenenie. K najdôležitejším aspektom otvárajúcim cestu k presadeniu sa ženy bolo vzdelanie. Až do 18. storočia neexistovala povinná školská dochádzka. Napríklad na začiatku 16. storočia zriedkavo vedela žena čítať a takmer výnimočne aj písať. Postupom času sa situácia zlepšovala, ale bolo veľmi individuálne, akú váhu prisúdili rodiny vzdelaniu svojich dcér. Ženy boli v tomto období veľmi utláčané, no aj v samotných dejinách sa objavilo mnoho žien, ktoré vedeli prekonať všetky obmedzenia a presadili sa nielen v osobnom živote, ale aj vo sférach netypických pre ženy. V politike mali možnosť dokázať svoju rovnocennosť najmä kráľovné, počnúc napríklad *Eleonórou Akvitánskou*, cez anglickú *Alžbetu I.*, švédsku *Kristínu*, ruskú cárovnu *Katarínu Veľkú* až po uhorskú kráľovnú *Máriu Teréziu* (Lengyelová, 2004, s. 21-23).

Zatiaľ čo sa dvor kráľa bavil, mešťan sa rok čo rok vzdelával a bohatol, vidiek žil v handrách a hlinených chalupách a bol – ako konštatoval jeden anglický ekonóm, na úrovni 10. storočia. Výška daní a tvrdosť, s akou sa vymáhali, si dnes len ťažko vieme predstaviť. Boli tak nezmyselné, že roľník často radšej pôdu neobrábal alebo zničil úrodu. Šľachta si stále žila ako nejaká „vyššia rasa“ so svojimi právami a zvykmi uprostred ostatného obyvateľstva, nečinná, nezdaňovaná, nepodliehajúca žiadnym povinnostiam okrem služby reprezentovať a žiadnym zákonom mimo rozmarov kráľa.

Jemu patrili všetky statky, všetky pocty, všetky ženy krajiny. Za vlády *Ludovíta XIV.* slúžilo mesto Paríž so všetkými duchovnými zdrojmi (umenie, filozofia, dramatika atď.) dvoru. Neskôr v 18. storočí sa stáva ohniskom emancipácie, voľno myšlienkarstva a odporu (Friedell, 2006, s. 372).

Boj o česť v období novoveku, ako to vyplýva z rady kníh rozsudkov a súdnych protokolov vidieckych a mestských obcí, znamenal, že spory o česť patrili k najčastejšiemu deliktom mestskej a vidieckej spoločnosti. Zvlášť citliví boli v tomto ohľade mestskí remeselníci. Sebemenšia ujma na osobnej cti mohla pošpiniť čistotu remesla. Ale i sedliaci a čelad' usilovne bojovali o svoju česť. Súperenie o česť sa však odohrávalo iba medzi sebe rovnými, urážka teda mohla byť namierená iba proti príslušníkovi rovnakého stavu. Remeselník nemohol vyprovokovať ani patrijca, ani nádenníka, rovnako ako sa sedliak nemohol dotknúť cti ani svojej vrchnosti, ani čeladníka, nie ešte dievčaťa. Na urážku od človeka postaveného v hierarchii nižšie nemohol sociálne vyššie postavený reagovať, to by bolo nezlučiteľné s jeho cťou. Preto časté urážky na cti a súbaje nenarušovali stavovský poriadok, práve naopak. Cez všelijaké zákazy stabilizovali stavovské usporiadanie, lebo urážky na cti boli tiež prejavom obrany vlastného stavu a tým i obecného poriadku (Dülmen, 2006, s. 191-192).

Výrok „l'état c'est moi“ (štát som ja) nemal pre ľudí tej doby ten frivolný význam, aký sa mu neskôr prisudzoval. Kráľ je Bohom a rozumom dosadený ako stred pozemskej súradnicovej sústavy – podľa nej sa musí všetko riadiť. Kto by to videl inak, javil by sa svojej dobe nielen ako osoba zrádzajúca štát a dopúšťajúca sa zločinu urážky majestátu, ale ako niečo oveľa horšie. Najprv je tu kráľ, potom štát, štát sa odvíja od kráľa. Kráľ štátu nielen vládne, on štát aj vytvára (Friedell II., 2006, s. 321).

Morálka spoločnosti v Anglicku

V Anglicku za vlády *Cromwella* (vlády puritánov) – v tomto desaťročnom období bol nastolený poriadok ako za vlády *Kalvína* v Ženeve a po Cromwellovej smrti vládol *Karol II.*, na ktorého dvore zachádzala nenávisť a pokrytectvo až k opovrhovaniu čestnosťou, ktorá sa tak vysoko cenila za vlády puritánov. Francúzsky vplyv bol veľmi silný vo všetkom. Bolo by však omylom predstavovať si podľa divadelných komédií a dvorných pamätí, že celá zem sa v dobe návratu kráľov oddávala len cynizmu a zhýralosti. Takéto mravy boli obvykle iba mravmi menšiny, zaháľáčov, ktorí zamestnávajú svoje sily vyumelkovanými láskami, pretože neboli zamestnaní žiadnymi skutočnými úlohami. Na vidieckych zámkoch a v zadných častiach obchodov na poľnohospodárskych statkoch bol život rovnaký ako v minulosti. Súkromné listy svedčia o skvelých rodinách. Pri londýnskej bráne starý pastier číta svojmu malému synčekovi z Biblie. Náboženské knihy sa predávajú lepšie ako romány a básne. Pre Anglicko bolo skutočne veľkým šťastím, že najväčšia zmena v dejinách – prechod od despotizmu ku konštitučnej monarchii sa uskutočnil bez toho, aby medzi Angličanmi dvoch táborov vznikla neprekonateľná priepasť a nenávisť. Anglicku išlo v podstate o to, kto bude mať „navrch“, kráľ alebo parlament? Kto bude formovať ľudské duše, rímsko-katolícka, anglikánska alebo nezávislá cirkev? Bol tu ešte ďalší spor – fiškálny. Kto bude financovať štát, bohatí priamymi daňami alebo široké vrstvy obyčajných ľudí nepriamymi? Parlament si stanovil svoje podmienky (po príchode

Viliama Oranžského) a pre Anglicko, ktoré chránili pred cudzími armádami more a pred vnútorným neporiadkom zákonné postavenia jej občanov, teda prvoradou starosťou nebola ochrana hraníc pred útokom ani ochrana provincií pred anarchiou, ale „obhajoba slobody, blahobytu a náboženstva poddaných proti útokom svojoľnej vlády“ (Maurois, 1993, s. 295-299).

V Anglicku v 18. storočí – začiatok a prvá polovica: každý uznával, že miestne inštitúcie sú napriek niektorým nevyhnutným nespravodlivostiam účinné a znesiteľné. Zmierovací sudca, ktorým bol skoro vždy miestny statkár – šľachtic zo zámku, si zákony odhlasované parlamentom prispôbil miestnym podmienkam. Keďže ich nemohol použiť bez schválenia farnosťou, mal na ochranu zopár dedinských strážnikov. Jeho slabosť, ako sa javilo, bola zárukou jeho spravodlivosti. Anglický (Squire) statkár - šľachtic, poľnohospodárstvu rozumel a pracoval na panstve spolu s čel'adou, paholkami a pastiermi. O šport sa zaujímal človek z ľudu aj lord. Vojvoda hral kriket so svojim záhradníkom, osobné styky nahradzovali styky úradné. Anglicko 18. storočia bolo nielen aristokracia miernená možnou vzburou ale aj oligarchia miernená dôvernosťou. Na pevnine často ponížovaní obchodníci a mešťania si v Anglicku zachovávali svoju hrdosť. Šľachtici aj prostí občania sa zaoberali rovnakými záležitosťami a medzi ich rodinami sa uzatvárali manželstvá.

Na začiatku storočia medzi obyvateľstvom zámku a sedliackou chalupou existovala určitá totožnosť mravov. Majiteľ zámku (Squire) bol vlastne sedliak, kľal ako sedliaci, keď mal chuť popíjať s nimi, popíjal. V dňoch volieb sedliaci hádzali blato na syna majiteľa zámku, ale po voľbách ho oslavali. Volebný „boj“ bol národným športom a bol rovnako populárny a možno ešte populárnejší než dostihy. Vidiecky ľud bol dobre živený, iný život nepoznal, jeho dedina bola jeho vesmírom. V mestách bol učeň u mnohých kupcov a remeselníkov pokladaný za člena rodiny. „Najbežnejšou zábavou“ Angličanov alebo aspoň Londýňčanov bolo víno, ženy a hra, ako píše švajčiarsky cestovateľ: „Vino a ženy spájajú bez akejkoľvek delikátnosti a pôvabu, chcú, aby ich kurtizány pili tiež a zúria, ak sa im niektorá vzoprie.“ Minister sa nehanbil predstúpiť pred kráľovnú opitý. Veľkou neresťou bola hra. Niektorí prehrali za noc všetky pozemky. Módnou hrou bola whist. Kto nehral, špekuloval. Túžba po zisku bola obrovská a podvodníci mali vždy dosť obetí. Opilstvo, hra a dvorenie ženám boli príčinami sporov, ktoré často končievali súbojmi. Zvyk zabiť človeka pre jediné slovo nezmyslil do konca storočia. S opilstvom sa šírilo i násilie a na cestách číhali lupiči (Maurois, 1993, s. 323-328).

Tieto spoločné povahové črty mali obyvatelia celej Európy v prvej polovici 18. storočia. V roku 1729 *Montesquieu* poznamenáva: „Náboženstvo v Anglicku neexistuje.“ V druhej polovici 18. storočia vzrástol počet obyvateľov. Rozvoj priemyslu zaistil zamestnanie (dokonca i deťom), povzbudzoval rodiny k prírastkom. Z vidieka sa obyvatelia sťahovali do miest a žili v malých príbytkoch – nahromadenie znížilo pocit hanby a zdržanlivosti. Vznikla potreba rastu množstva potravín. Vojna zvyšovala nároky na množstvo potravín. Dochádzalo k poľnohospodárskej revolúcii, veľkí vlastníci pôdy rozširovali svoje majetky na úkor sedliakov, ktorí nedokázali konkurovať vo výrobe potravín veľkým nájomcom pôdy, používajúcim najnovšie metódy v obrábaní pôdy. Bohatí majitelia zaberali aj obecné pozemky. Sedliaci sa sťahovali do miest alebo do Ameriky. Veľký majiteľ už nebol prvý medzi svojimi

robotníkmi, ale stal sa bohatým mužom, ktorý chcel žiť ako „gentleman“, loviť a usporadúvať hony na zver. Keď sa z nájomcov pôdy stávali gentlemani, stávali sa z roľníkov otroci (Maurois, 1993, s. 352-357).

Troma najdôležitejšími javmi v období 1688-1815 sú: Prechod od monarchickej vlády, za nej mával parlament iba zákonodarnú funkciu, k vláde oligarchickej, za nej je parlament, v rozpore s názorom Montesquieua, tiež zdrojom výkonnej moci. K tomuto prechodu došlo vďaka objavu (alebo skôr samovoľnému vzniku) kabinetu, t. j. vlády, ktorá je zodpovedá snemovniam, objavu, umožňujúcemu pokojné striedanie strán u moci

Boj s Francúzskom, ktorého hlavným cieľom bolo zabrániť vzniku nadvlády nad kontinentom nebezpečným pre Anglicko bez ohľadu na to, či sa o neho pokúšal *Eudovít XIV.* alebo *Napoleon*, ďalším cieľom bolo získať pre Anglicko panstvo nad morom a jeho nepriamym a určite nie vedomým dôsledkom bol nakoniec vznik novej koloniálnej ríše.

Záver

Cieľom tejto práce bolo poskytnúť prehľad života určitých vrstiev spoločnosti, ale aj opísať samotnú morálku Anglicka a jeho najvyšších predstaviteľov v 18. storočí. Toto storočie sa označuje v dejinách ako obdobie absolutizmu a osvietenstva. Osvietenstvo malo veľký význam aj pre dnešnú dobu, prehlboval sa rozpor medzi vierou a vedou, náboženstvom a kultúrou. V 18. storočí sa udialo mnoho udalostí, ktoré nás či už priamo alebo nepriamo ovplyvnili alebo ovplyvňujú. Toto storočie bolo plné nových vynálezov, zmien v umení alebo vo vývoji vedy. Na základe poznania tohto obdobia pochopíme skutočnosti, ktoré mali za následok zmeny v spoločnosti. Nie je správne, keď sa zaujíname iba o prítomnosť a o budúcnosť, tak akoby minulosť ani nebola. Je dôležité zaujímať sa aj o to, čo bolo pred nami. Ľudia, ktorí žili kedysi, boli nielen naši predkovia, ale ľudia tvoriaci dejiny.

Aby sme mohli pochopiť a poznať to, ako vyzeral novovek, je potrebné sa zaoberať životom ľudí, ktorí v danej dobe žili, ich morálkou a myslením. Skúmaním skutkov, ich kultúry spoznáme minulosť, ktorá je posiata mnohými historkami, udalosťami, úspechmi i neúspechmi. Morálka vlád a najvyšších predstaviteľov krajín, či morálka obyvateľstva miest v tomto období nám poskytne dobrý pohľad na danú problematiku.

Výsledkom tejto práce by malo byť poznanie, že dnešné ľudstvo sa musí zaoberať minulosťou, ktorá mu pomôže pochopiť súčasnosť a tým sa pohnúť vpred. Tým, že prídeme na to, ako a prečo sa mnohé veci diali, sa môžeme posunúť ďalej. Dnešná doba je príznačná tým, že nás nezaujíma to, čo bolo, ide nám len o to, čo bude, o to, čo bude mať pre nás najväčší význam. Tým, čo nemá pre nás nijaký význam, tým sa ani nezaobráame. Pokiaľ to nie je pre náš prospech, odsúvame to do úzadia, alebo to úplne vymazávame zo svojho zorného uhla.

Literatúra:

- BESALA, J.: 2009. Utajené dějiny Evropy. Frýdek-Místek: Alpress, 2009.
- DÜLMEN, R.: 2006. Kultura a každodenní život v raném novověku II. Praha: Argo, 2006.
- FRIEDEL, E.: 2006a. Kulturní dějiny novověku I. Praha: Triton, 2006.
- FRIEDEL, E.: 2006b. Kulturní dějiny novověku II. Praha: Triton, 2006.
- HROCH, M. a kol.: 2005. Dějiny Norska. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2005.
- HROCH, M. a kol.: 1988. Obecné dějiny novověku II. Praha: SPN, 1988.
- DORAZIL, O.: 1992. Vládcové v dějinách evropy I. Praha: Amlyn, 1992.
- DORAZIL, O.: 1992. Vládcové v dějinách evropy II. Praha: Amlyn, 1992.
- DORAZIL, O.: 1992. Vládcové v dějinách evropy III. Praha: Amlyn, 1992.
- DORAZIL, O.: 1997. Světové dějiny v kostce. Praha: Papyrus a Jeva, 1997.
- KOHÚTOVÁ, M.: 2008. Vybrané kapitoly z dejín novoveku. Trnava: FF Trnavskej univerzity v Trnave, 2008.
- LENDEROVÁ, M.: 2003. Hygiena našich predkov alebo „...umývajú sa každý deň...“. In *História*, r. 3, č. 1, s. 13-17.
- LENGYELOVÁ, T.: 2004. Ženy v stredoveku a na prahu novoveku. Na prelome dvoch vekov. In *História*, r. 4, č. 9/10, s. 21-23.
- LUKACS, J.: 2009. Na konci věku. Praha: Academia, 2009.
- MAUROIS, A.: 1993. Dějiny Anglie. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1993.
- SCHAMA, S.: 2004. Občané. Kronika Francouzské revoluce. Praha: Prostor, 2004.
- SEGEŠ, V. – ČIČAJ, V.: 2000. 17. storočie. In *Historická revue*, r. XI, č. 7, s. 12-17.
- SZÁNTÓ, T. G.: 1996. Dejiny Anglicka. Bratislava: Kalligram, 1996.
- TINKOVÁ, D.: 2008. Francouzská revoluce. Praha: Triton, 2008.
- VEBER, V. a kol.: 1995. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství lidové noviny.
- VEBER, V. a kol.: 2002. Dějiny Rakouska. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2002.
- VEBER, V.: 2004. Dějiny sjednocené Evropy – od antických počátků do současnosti. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2004.